

Prof. UKSW dr hab. Elżbieta Karska

Warszawa, dnia 5 stycznia 2021 r.

Kierownik Katedry Ochrony Praw Człowieka
i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Karoliny Szwarc
pt. *Dowody w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym,*
napisanej pod opieką naukową Pana prof. INP PAN dra hab. Przemysława Saganka
w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego
Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk
[Warszawa 2020, 994 przypisy, 259 str.]

W związku z powołaniem mnie przez Radę Naukową Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk na recenzentkę rozprawy doktorskiej Pani mgr Karoliny Szwarc pt. *Dowody w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, napisanej pod opieką naukową Pana prof. INP PAN dra hab. Przemysława Saganka w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, przedstawiam jej ocenę:

1. Wybór tematu rozprawy doktorskiej

Podpisanie Statutu Rzymskiego o utworzeniu Międzynarodowego Trybunału Karnego, a potem jego wejście w życie i wreszcie faktyczne funkcjonowanie, to krok milowy w rozwoju współczesnego międzynarodowego sądownictwa karnego, a jednocześnie szansa na ograniczenie bezkarności sprawców najcięższych zbrodni międzynarodowych. Wskazane wyżej wydarzenie na zawsze pozostanie w historii prawa międzynarodowego symbolem przełomu w realizacji idei bezpośredniej odpowiedzialności karnej jednostki na gruncie tego

systemu. Jest to bowiem nie – jak dotąd działające międzynarodowe trybunały karne – sąd *ad hoc*, a organ o charakterze stałym.

Jednocześnie, rzeczywiste funkcjonowanie Międzynarodowego Trybunału Karnego, to nowe doświadczenia w zakresie międzynarodowego postępowania karnego. Twórcy Statutu Rzymskiego opracowali reguły, w tym zakresie, jako nowy, autonomiczny system postępowania, wzorowany na głównych systemach prawnych współczesnego świata.

Z tego punktu widzenia wybór tematu rozprawy doktorskiej uważam za trafny, a sam tytuł za dobrze sformułowany. Należy też pochwalić praktyczny wymiar rozprawy, bowiem dowody popełnienia ciężkich zbrodni międzynarodowych są najważniejszym elementem w tymże postępowaniu. Bez nich nie ma możliwości przypisania oskarżonemu winy. Stąd całościowo uważam, że Pani mgr Karolina Szwarc dobrze obrała zagadnienie, któremu poświęciła rozprawę doktorską. W polskiej literaturze prawa międzynarodowego publicznego wybór tematów o charakterze procesowym jest raczej rzadkością, stąd skupienie się na prawnomiędzynarodowym aspekcie procesowym tego zagadnienia, należy ocenić jako decyzję trafną i odważną.

Z punktu widzenia prawa międzynarodowego publicznego, podjęcie się analizy wybranych aspektów procesu karnego, to zadanie z pewnością niełatwe i wymagające umiejętności porównawczych z zakresu komparatystyki systemów prawnych współczesnego świata. W tym aspekcie rozprawę Pani mgr Karoliny Szwarc uważam za nowatorską, a wybór tematu – tym bardziej trafny.

2. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

2.1 Konstrukcja rozprawy

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska składa się z: listy skrótów, wprowadzenia, siedmiu rozdziałów, zakończenia, abstraktu w języku angielskim, bibliografii, wykazu orzecznictwa i pism procesowych oraz aktów prawnych. Autorka trafnie rozpoczyna w pierwszym rozdziale od zagadnień wprowadzających, przybliżając pojęcia podstawowe, takie jak: kwestia międzynarodowego prawa karnego i międzynarodowego postępowania karnego, anglosaska i kontynentalna tradycja prawna oraz historia międzynarodowego postępowania karnego, obejmująca Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze,

Międzynarodowy Trybunał Wojskowy dla Dalekiego Wschodu w Tokio oraz międzynarodowe sądy karne *ad hoc*.

W rozdziale drugim Autorka wprowadza do zagadnień właściwych, poświęcając go Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu. Rozpoczyna od przybliżenia jurysdykcji MTK, w dalszej części przedstawia źródła i zarys międzynarodowego postępowania karnego przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym. W trzecim podrozdziale drugiego rozdziału Pani mgr Karolina Szwarec opisała czynności wstępne i postępowanie przygotowawcze, postępowanie sądowe i postępowanie odwoławcze.

Rozdział trzeci Autorka poświęciła pojęciu dowodu i zasadom postępowania dowodowego, szczegółowo rozważając zasadę prawdy materialnej, bezpośredniości i swobodnej oceny dowodów. Każda z zasad przedstawiona jest w ujęciu porównawczym oraz w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym. Rozdział ten bardzo przemyślnie wprowadza do głównej tematyki rozważań całej rozprawy doktorskiej, aby w kolejnych jej częściach wnikliwie analizować meritum problemu badawczego.

Rozdział czwarty dotyczy bowiem świadka. Autorka konsekwentnie rozpoczyna od ujęcia porównawczego, by w drugim podrozdziale przeanalizować go w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym. Szczegółowe zagadnienia, które uwzględniono to: stawiennictwo świadka, obowiązek składania zeznań, jego przesłuchanie, w tym porządek przesłuchiwanie świadka, przesłuchiwanie go przez stronę powołującą, przez stronę przeciwną oraz pełnomocnika pokrzywdzonych, a także uprawnienia Izby Orzekającej w zakresie przesłuchiwanie świadka.

Rozdział piąty rozprawy poświęcony został oskarżonemu, zarówno w ujęciu porównawczym, jak i przed MTK, jego obecności na rozprawie, prawu do milczenia, prawu do składania zeznań, prawu do składania niezaprzysiężonych oświadczeń, a także przyznaniu się oskarżonego do winy. Kolejny szósty rozdział dotyczy biegłego, także w ujęciu porównawczym oraz przed MTK, gdzie Autorka analizuje jego powołanie, instrukcje dla biegłych, przesłuchanie oraz dopuszczenie dowodu z opinii biegłego.

Ostatni siódmy rozdział merytoryczny, to dowody z dokumentów, konsekwentnie w ujęciu porównawczym oraz w postępowaniu przed MTK, gdzie Autorka analizuje pojęcie dowodu z dokumentów, ich dopuszczalność oraz dopuszczalność wcześniej zarejestrowanych zeznań. Rozważania kończą kwestie dotyczące dowodów cyfrowych.

Konstrukcja rozprawy jest prawidłowa. Autorka logicznie rozpoczyna od wprowadzenia i zagadnień ogólnych w początkowej części rozprawy, by dalej przejść do szczegółów związanych z wiodącym wątkiem tematycznym. Metoda ta odzwierciedla dobrze sformułowany tytuł rozprawy, dalsze elementy konstrukcji są spójne, logicznie i konsekwentnie realizowane. W każdym rozdziale Autorka przyjęła uporządkowaną konstrukcję i rozpoczyna analizę kwestii dowodowych od ujęcia porównawczego, by dalej przejść do ujęcia w postępowaniu przed MTK. Metoda ta została prawidłowo zrealizowana. W konstrukcji każdego rozdziału znalazło się także podsumowanie.

2.2. Merytoryczna ocena problemu badawczego przedstawionego w rozprawie

Międzynarodowe postępowanie karne to logiczna konsekwencja realizacji idei międzynarodowego sądownictwa karnego. Prawo międzynarodowe jest systemem stanowionym przez suwerenne państwa. Stąd kształt tego prawa to najczęściej „wypadkowa” różnych systemów prawnych współczesnego świata. Zazwyczaj tylko w ten sposób można osiągnąć kompromis, w wyniku którego tworzony jest tzw. wspólny standard, w tym wypadku model postępowania przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym.

Elementem tego postępowania jest kwestia dotycząca dowodów, której to właśnie Pani mgr Karolina Szwarz poświęciła swoją rozprawę doktorską. Autorka bardzo wyraźnie już we wstępie zarysowała pole badawcze, którym są „przepisy i praktyka odnosząca się do przedstawiania dowodów w postępowaniu sądowym przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym”, rozumiane jako „zapoznanie się przez organ prowadzący postępowanie z treścią środków dowodowych” (s. 6). Jednocześnie Doktorantka wyłączyła z badań kwestie dotyczące zabezpieczenia dowodów oraz ich ocenę. Takie dookreślenie zakresu rozprawy należy ocenić pozytywnie. Badanie przepisów i praktyki w określonym wyżej zakresie, zostały przeprowadzone poprawnie i z należytą wnikliwością, wymaganą w przypadku rozpraw doktorskich.

Jednocześnie Autorka bardzo precyzyjnie określiła dwie tezy rozprawy doktorskiej. Pierwsza z nich, to twierdzenie, że „hybrydowość przyjętych przepisów dotyczących prezentacji dowodów w postępowaniu przed MTK jest powodem szerokiej ich wykładni” (s. 8). Druga zaś przyjmuje, iż „wykładnia przepisów dotyczących prezentacji dowodów przed MTK pozostaje pod dominującym wpływem kultury anglosaskiej” (s. 9). W treści rozprawy

tezy te zostały udowodnione. Autorka bowiem konsekwentnie rozpoczyna poszczególne zagadnienia od prezentacji ich w ujęciu porównawczym, po czym przechodzi do szczegółów w zakresie postępowania przed MTK.

Doktorantka w toku wywodu stara się dociec, jakie są źródła uregulowań dotyczących kwestii dowodów przed MTK i w jaki sposób przekładają się one na praktykę ich stosowania. W celu dojścia do sedna zagadnienia słusznie rozpoczęła od zgłębienia prac przygotowawczych nad Statutem oraz Regułami Procesowymi i Dowodowymi. Trafnie też zauważyła, że już wówczas ścierały się ze sobą dwie wielkie kultury prawne współczesnego świata, tj. kultura anglosaska i kontynentalna. Efektem tej konfrontacji jest model *sui generis*, czyli swego rodzaju hybryda, na którą mogła mieć wpływ także praktyka międzynarodowych trybunałów karnych *ad hoc*. Te spostrzeżenia są bardzo trafne. W kolejnych rozdziałach Autorka szczegółowo analizuje zagadnienia dotyczące kwestii dowodowych, takie jak świadek, oskarżony czy biegły, udowadniając przewagę tradycji kontynentalnej lub anglosaskiej. Trzeba też przyznać, że w toku wywodu swobodnie porusza się po obu systemach, umiejętnie przytacza zarówno literaturę, jak i przepisy systemów krajowych, w powiązaniu z podstawami prawnymi funkcjonowania współczesnego międzynarodowego sądownictwa karnego.

Rozprawa doktorska Pani mgr Karoliny Szwarc jest analizą wybranych zagadnień międzynarodowego postępowania karnego z punktu widzenia pewnego kompromisu, jaki powstał między systemem kontynentalnym a *common law*. Dzięki tak dokładnym odniesieniom do tych dwóch tradycji, dowiadujemy się, jakie konkretnie rozwiązania oraz z którego z tych systemów, znalazły aprobatę na poziomie międzynarodowym. Szczególnie podkreślić należy w tym kontekście wagę rozważań z zakresu przesłuchania świadka przed MTK, które poprzedziła wnikliwa analiza właśnie wspomnianych systemów krajowych. Należy się też zgodzić z surową oceną Autorki w kwestii braku przymusu, a wręcz dobrowolności stawienia świadka przed MTK (s. 97 i 98). Czy słusznym byłby zatem postulat nakazu/obowiązku stawienia świadka w celu złożenia zeznań przed wspomnianym Trybunałem? Jaka jest ocena tego postulatu w świetle dążenia do ustalenia prawdy obiektywnej? Czy w systemie międzynarodowym nie należałoby zerwać z ową „dobrą wolą”, by nie powiedzieć drastyczniej „dobrowolnością”? W pełni uzasadnione są też wnioski dotyczące aktywizmu sędziowskiego (s. 135 i 136), a szczególnie fakt determinowania go poprzez praktykę systemu, z którego sędziowie się wywodzą.

W konkluzji słusznie Autorka wyciąga wniosek o dominacji tradycji anglosaskiej. W zakończeniu stwierdza, że „w wielu obszarach twórcy procedury MTK odeszli od sztywnych reguł anglosaskich, a mimo to praktyka wykazuje podobieństwo do tradycji anglosaskiej” (s. 236), co ma miejsce w odniesieniu do porządku prezentacji dowodów, a także przesłuchiwanie świadków i biegłych. Słuszność wniosku o dominacji tradycji anglosaskiej potwierdza też teza, że „pomimo wprowadzenia rozwiązań przypominających te z tradycji kontynentalnej, praktyka Trybunału pozostaje bliższa anglosaskiej”. Podobne wnioski dotyczą wykładni, a nawet praktyki tam, gdzie rozwiązania proceduralne mają charakter *sui generis*.

3. Ocena formalnej strony rozprawy doktorskiej

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Karoliny Szwarc pt. *Dowody w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym* została napisana poprawnym językiem prawniczym, co przy tak trudnej tematyce nie jest zadaniem łatwym. Praca zawiera wszystkie elementy formalne, przyjęte w naukach prawnych jako niezbędne do uznania pracy za opracowanie naukowe. Wnioski zawarte w części merytorycznej znajdują potwierdzenie w zgromadzonej literaturze, przejrzystość przedstawionej w spisie bibliograficznym. Przypisy zostały sporządzone prawidłowo, a przyjęte metody cytowania Autorka stosuje konsekwentnie. Praca napisana jest poprawnie stylistycznie i gramatycznie, a nieliczne tzw. literówki (np. s. 52), brak nazwiska cytowanej autorki (H. Kuczyńska – s. 33) lub K. Socha zamiast E. Socha (s. 23), czy „niezależnych” zamiast „niezależnym” (s. 44), w niczym nie utrudniają zrozumienia wyводу naukowego. Zastrzeżenia może budzić zbyt duża liczba akapitów jednozdaniowych. Zalecałaby przemyślenie tej kwestii na potrzeby publikacji rozprawy. Podsumowując ocenę formalną stwierdzam, że przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom doktorskim w dyscyplinie: nauki prawne.

4. Konkluzja oceny rozprawy doktorskiej

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską Pani mgr Karoliny Szwarc pt. *Dowody w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, napisaną pod opieką naukową Pana prof. INP PAN dra hab. Przemysława Saganka w Zakładzie Prawa Międzynarodowego

Publicznego Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, stwierdzam, że stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie: nauki prawne, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Oznacza to, iż rozprawa ta spełnia wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), który to przepis jest stosowany w odniesieniu do niniejszego przewodu doktorskiego na mocy dyspozycji art. 179 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669 z późn. zm.). Tym samym rozprawa ta może stanowić podstawę do przeprowadzenia dalszych czynności w przewodzie doktorskim, w tym do nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w zakresie nauk prawnych. Wobec powyższego, rekomenduję Radzie Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk dopuszczenie Pani mgr Karoliny Szwarz do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

